

Hegedűs Rita: Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések
Tinta Kiadó, Budapest, 2004. 332 p.

A nyelvet mint tevékenységet megközelítő szemléletmód napjaink nyelvészetében egyre inkább előtérbe kerül. A funkcionális szemléletű modellek a nyelvi formákat a nyelvi funkciójukra való tekintettel és a nyelvhasználatra vonatkoztatva próbálják meghatározni. Tágabb értelemben a funkcionális szemléletű irányzatok a nyelv két alapvető funkciójának – kommunikatív és kognitív –, valamint a nyelv rendszerbeli összefüggéseire kötődő funkcióknak nem közvetlen, de fontos szerepéről beszélnek a nyelvi szerkezet kialakulása és működése kapcsán. Ezek a nyelvelméletek nem tagadják a nyelv strukturáltságát, viszont a nyelvben létező struktúrákat nem tekintik autonóm, egymástól függetlenül létező részrendszereknek, hiszen működésük közben ezek átjárhatóvá válnak. Egy nyelv grammatikáját sem tekintik előre adottnak, hanem csak a használat során létrejövő konvenciók eredményének.

Hegedűs Rita könyve is a funkcionális szemléletet alkalmazva tárja elénk a magyar nyelv felépítését. Könyvében – mint arra a cím is utal – a magyar nyelv szerkezetét működésében írja le. A nyelvi formák funkciójukban való megközelítésére – amint az a *Bevezető*ben olvasható – főként azért van szükség, mert a könyvet elsősorban olyanoknak ajánlja, akik a magyart mint idegen nyelvet közelítik meg, ezért a nyelvi formák megismerésén kívül elsődlegesen használatuknak elsajátítása a cél. Ugyanakkor e szemléletmódnak köszönhetően a szerző olyan új aspektusú nyelvleírást ad, mely kezdete lehet további funkcionális szemléletű, illetve funkcionális magyar grammatikáknak. Ezért könyvét azok is használni fogják, akik a nyelv formai megközelítése után új nézőpontból (is) kívánják szemlélni a magyar nyelvet.

A könyv három nagy fejezetre oszlik: (1) Formák, (2) Funkciók, (3) Összefüggések.

Az első fejezet a magyar nyelv szerkezetének, formai elemeinek, valamint az elemek kapcsolódási sajátosságainak részletes és újszerű bemutatására vállalkozik. A szótól egészen a mondatig a formák jellemzőit veszi végig tudatosan rendszerezve. A szófajok funkcionális megközelítése és meghatározása után a szerző a szó szerkezetéről ír, majd a szóképzés és a szóösszetétel ismertetése következik. Ezután részletesen bemutatja a magyar nyelv szófajaira jellemző szerkezeti és művelési sajátosságokat; a szófajok alakját, majd lehetséges mondatrészi funkcióit elemzi. Szófaji rendszerezése eltér a hagyományos grammatikák szófaji felosztásától. Az ige és a névszók csoportját az igevevek, majd a határozói funkciójú elemek követik. Ebben az alfejezetben tér ki a névszók viszonyragozására, a névutókra, a határozószókra és az igeekötők részletes vizsgálatára. Ezután következik a névmások, valamint a viszonyzó elemzése.

A szófajok bemutatása a magyar mint idegen nyelv tanításához használt nyelvkönyvek szemléletét és felépítését követi. Az itt található, a nyelvhasználatból kiinduló nyelvleírás éppen ezért tökéletesen egészítheti ki a magyar mint idegen nyelv tankönyvek anyagát, segítheti, elmélyítheti a magyar mint idegen nyelvet tanítók és tanulók magyar nyelvi rendszerezését.

A *mondat alakтана; a szó és a mondat* című fejezetben a szerző először kommunikációs funkciójuk, majd szerkezetük szerint osztályozza a mondatokat. Ez-

után kitér a mondatrészek formális és funkcionális jellemzésére. Vizsgálatát itt is a nyelvhasználatból kiindulva végzi. Olyan problémákat érint már itt is, mint a létige használata, az igenév működése az állítmány részeként, a segédige kérdése, a grammatikai alany fogalmának bevezetése, az alany referenciáinak problémája, a tárgy szórendi sajátosságai, a határozók és az állítmány kapcsolata, a jelző kapcsolódási szabályai. Az egyszerű mondat funkcionális szemléletű formális leírása után az összetett mondat bemutatása következik, melyben a formális leírason túl a szerző újabb, a nyelvtanulást megkönnyítő kérdéseket tisztáz: a közbeékelődés problémáját, az utalószó és a kötőszó tagmondatokat egybefűző kérdését.

A második fejezet ötletes alcímekkel ellátott alfejezeteiben a már bemutatott nyelvi formáknak a nyelvhasználat során felmerülő kérdéseit és problémáit elemzi a könyv. Ahogy a szerző fogalmaz: „a funkciók azokat a logikai-grammatikai kategóriákat – viszonyfogalmakat – jelentik, amelyek a nyelv működése során leképezik a világot”. A nyelvhasználatból kiinduló fejezetben olyan témákra tér ki, mint a helyhatározók használata (a nyelvtanulást kiválóan segítve különböző szituációk szerint csoportosítva pl. utazás, vásárlás, betegség, ügyintézés stb.), az időviszonyok kifejezése (időhatározók és időaspektus kérdése), a birtoklás, az ok-okozati viszony, a cél és a szándék, a viszonyítás, az ellentét és a passzivitás megfogalmazásának problémái és a szándék kifejezésének a kérdése. Ebben a fejezetben kerül sor a még hiányzó szófaji csoportok: a módosítószók és a mondathatározók tárgyalására. A nyelvtanulást könnyíti meg szintén a *Tipikus kérdések, tipikus válaszok* című alfejezet, melyben az eldöntendő kérdésekre adható válaszokat foglalja táblázatba a szerző.

A fejezetben tehát ismét olyan kérdések megválaszolása található, mely a magyar mint idegen nyelv tanulása során problémaként felmerülhet. Az elsajátított nyelvi formák és funkciók kommunikációban történő felhasználásának buktatóit mutatja be a szerző. Mindazt, mely problémát okozhat egy idegen nyelvű hallgatónak akkor, amikor az elsajátított formákat a kommunikáció céljából bizonyos szituációkban a magyar nyelv konvenciói szerint használni akarja. Ebben a fejezetben még nem a teljes megnyilatkozás létrehozása, csupán az ahhoz elengedhetetlen szerkezetek összeállításának konvenciói találhatók. Éppen ezért itt a mondat határán belül mozognak a bemutatásra szánt funkciók.

A harmadik fejezetben tulajdonképpen összekapcsolódik az eddigi két fejezet. Elvek és eljárások találhatók itt, melyek alapján a magyar nyelvben a szavakból megnyilatkozások lesznek. Először az ige szituációktól függő változásait mutatja be a szerző. Az ige megközelítéséből kiindulva itt tárgyalja az állapot, a történés, a cselekvés (műveltető, kauzatív, tárgyra irányuló, reciprok, reflexív és általános irányulást kifejező szituációk – a hagyományos grammatikában igenemek fogalom alatt összegzett elemek) fogalmait. Ezután végig veszi a szemantikai funkciókat jelezve, hogy ezeknek megfelelően az igéhez milyen bővítmények járulnak, milyen bővítmény/mondatrész képes betölteni az adott szemantikai funkciót. Az ige jelentéséből fakadó üres helyek kitöltésének kérdésével külön alfejezet foglalkozik. Majd az 'én' és világ relációjából fakadó nyelvi kérdések megválaszolására kerül sor: az eltérő nézőpontot előtérbe helyező megnyilatkozások szórendjének változására, az

idő- és helyviszonyok kifejezésének kérdésre és a modalitás problematikájára. Mindezeket nemcsak egy, hanem két vagy több megnyilatkozás összekapcsolódásában is tárgyalja a szerző. Részletesen vizsgálja az összetett mondatok kérdését. Itt külön kitér a magyarban is meglevő függő mondatok magyarázására. Ezután a szöveg összefüggéseit biztosító grammatikai eszközöket veszi végig, tehát részletesen tárgyalja az egyeztetés, a névelőhasználat, a névmásítás, a szórend kérdését. Mind olyan problémák tisztázására kerül tehát ebben a fejezetben sor, amelyek a szövegalkotás és a megnyilatkozás, illetve megnyilatkozáslánc létrehozásához elengedhetetlenek.

A könyv végére beillesztett *Hangtan* kiválóan mutatja be mindazt, amit a magyar hangokról és a hozzájuk kapcsolódó konvenciókról tudni kell.

A könyv stílusa, bő (kontrasztív) példaanyaga segít tartalmának elsajátításában. Továbbá ezt segíti a fejezetek rendszerező gondolatmenete, valamint a gondolatmenetbe ékelt, **Figyelem** szóval kiemelt kiegészítések és a számos, világos szerkezetű táblázat. Mivel egy-egy fogalom többször, több helyen, több megközelítésből előfordul a könyvben, a kötet végén található tárgymutató jó szolgálatot tesz a visszakeresésben.

Csontos Nóra

Szili Katalin: *Tetté vált szavak.*

A beszédaktusok elmélete és gyakorlata.

Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2004.

Szili Katalin *Tetté vált szavak* című kötete az első magyar nyelven megjelent, összegző jellegű mű, amely átfogó képet ad a pragmatikáról, ezen belül – amint azt az austini alaplumúre utaló cím is sugallja – részletesebben a beszédaktusokról és a velük kapcsolatos kutatásokról. Hiánypótló az elméleti leírások területén, s mivel összefoglalja a szerző pragmatikai témájú empirikus kutatásainak eredményeit, a gyakorlati jellegű nyelvpedagógiai szakirodalom szempontjából is alapvető jelentősége van. Nem véletlen tehát, hogy a szerző a Bevezetőben *a magyar mint idegen nyelv tanároknak is ajánlja a könyvét*, hiszen vizsgálatai kiváló alapul szolgálnak a magyar nyelvet oktató kollégáknak ahhoz, hogy hatékonyan segítsék elő a diákok pragmatikai kompetenciájának fejlesztését. Ez utóbbi szempontra összpontosítva igyekszem a kötetnek azokat a jellemzőit kiemelni, amelyek a gyakorló nyelvtanárok számára hasznosak lehetnek.

A könyv négy fejezetet tartalmaz, ebből az első három a pragmatika elméleti kérdéseivel foglalkozik. Az első fejezet a pragmatika fogalmát, kutatási területeit, a nyelvészeti ágak között elfoglalt helyét és az egyéb tudományágakhoz való viszonyát taglalja. Szili itt mutatja be a pragmatika egyik fő tárgyának tekinthető nyelvi udvariassághoz kapcsolódó elméleteket Brown és Levinson arcteorijájától Leech Udvariassági Elvéig. Hangsúlyozza, hogy ez utóbbi különösen hasznos kiindulópontul szolgálhat a kultúrák közötti kontrasztív elemzésekhez, az eltérések rendszerbe foglalásához, ami egyértelműbbé teszi azokat a nyelvhasználat szintjén jelentkező